УДК 159.9:340:343.1
DOI https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2026-2-12

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТИСК У ПРАКТИЦІ СЛІДЧИХ ОРГАНІВ

Корсун Сергій Іванович,
кандидат психологічних наук, доцент,
член Наглядової ради
Українського центру психології безпеки;
адвокат
ORCID ID: 0000-0001-7634-0341

У статті досліджено психологічний тиск, як складову більш широкого поняття – психологічного впливу та практичні аспекти використання психологічного тиску у діяльності слідчих органів. Проаналізовано наукові підходи до визначення поняття «психологічний тиск» та запропоновано авторське визначення цього поняття. Показано, що психологічний тиск є специфічним різновидом та складовою частиною психологічного впливу, надано характеристику складових елементів психологічного тиску, до яких відносяться: примус; маніпуляція; залякування; приниження; шантаж; створення психологічного дискомфорту; обмеження свободи вибору. Показано, що психологічний тиск – це гранична форма впливу, коли порушується свобода вибору. Аналіз складових ознак допустимого психологічного впливу у діяльності слідчих органів та психологічного тиску, як протиправної складової впливу, дозволив отримати чітку модель співвідношення цих понять. За допомогою цієї моделі, проаналізувавши основні ознаки психологічного впливу (мету; засоби; етичну оцінку; результат; правовий аспект), ми отримуємо змогу чітко визначити з яким саме поняттям ми маємо справу у кожному конкретному випадку – позитивним впливом, чи негативним – тиском. У статті наведено практичні випадки застосування слідчими психологічного тиску до свідків, потерпілих, підозрюваних, під час проведення процесуальних дій. Проаналізовано та виокремлено конкретні ознаки тиску, які були застосовані слідчими. Наведено норми процесуального законодавства, які були порушені слідчими у кожному конкретному випадку. Узагальнено практичні випадки та доведено, що коли правомірний психологічний вплив перетинає етичні межі, то він перетворюється на протиправний тиск. Запропоновано поділ психологічного впливу на етичний, допустимий та не етичний, протиправний тиск. Зроблено висновок, що у силу закритості процесу досудового розслідування, необхідності дотримуватися таємниці слідства, відсутності сторонніх незаангажованих осіб під час процесуальних дій, слідчий має можливість зловживати своїм становищем та здійснювати неправомірний вплив на учасників процесуальних дій.

Ключові слова: *психологічний тиск, наслідки психологічного тиску, ознаки психологічного тиску, психологічний вплив, допит, слідчий, свідок, підозрюваний, досудове розслідування, кримінальне провадження.*

Korsun Sergii. Psychological pressure in the practice of investigative bodies

The article examines psychological pressure as a component of a broader concept – psychological influence and practical aspects of the use of psychological pressure in the activities of investigative bodies. The scientific approaches to the definition of the concept of "psychological pressure" are analyzed and the author's definition of this concept is proposed. It is shown that psychological pressure is a specific type and component of psychological influence, and the characteristics of the constituent elements of psychological pressure are provided, which include: coercion; manipulation; intimidation; humiliation; blackmail; creation of psychological discomfort; restriction of freedom of choice. It is shown that psychological pressure is a limiting form of influence when freedom of choice is violated. Analysis of the constituent features of permissible psychological influence in the activities of investigative bodies and psychological pressure, as an unlawful component of influence, allowed us to obtain a clear model of the relationship between these concepts. With the help of this model, having analyzed the main features of psychological influence (purpose; means; ethical assessment; result; legal aspect), we are able to clearly determine which concept we are dealing with in each specific case – positive influence or negative – pressure. The article presents practical cases of the use of psychological pressure by investigators on witnesses, victims, suspects, during procedural actions. The specific signs of pressure applied by investigators are analyzed and identified. The norms of procedural legislation that were violated by investigators in each specific case are given. Practical cases are generalized and it is proven that when lawful psychological influence crosses ethical boundaries, it turns into

© Корсун С. І., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

unlawful pressure. A division of psychological influence into ethical, permissible and unethical, unlawful pressure is proposed. The conclusion is made that due to the closed nature of the pre-trial investigation process, the need to maintain the secrecy of the investigation, the absence of third-party uninvolved persons during procedural actions, the investigator has the opportunity to abuse his position and exercise unlawful influence on the participants in the procedural actions.

Key words: *psychological pressure, consequences of psychological pressure, signs of psychological pressure, psychological impact, interrogation, investigator, witness, suspect, pre-trial investigation, criminal proceedings.*

Вступ

Забезпечення прав людини у кримінальному провадженні є одним із ключових завдань правової держави. Саме на цьому аспекті зосереджена увага науковців, правозахисників, громадянського суспільства та громадських і міжнародних організацій. Саме цей аспект проблеми болить найбільше кожному, хто стикається зі слідчими органами і на собі відчуває негативні наслідки застосування психологічного тиску.

Необхідно зазначити, що тривалий час у науковій літературі не прийнято було говорити навіть про наявність такого явища, як психологічний тиск у практиці слідчих органів. Здебільшого юридичні психологи досліджували та описували виключно психологічний вплив і лише позитивний його бік.

Водночас практична діяльності слідчих органів, особливо з точки зору свідків, потерпілих, підозрюваних та обвинувачених, свідчить не просто про наявність випадків застосування психологічного впливу, але й підтверджує використання слідчими методів та прийомів психологічного тиску з метою отримання потрібних показів чи спонукання допитуваних до потрібної слідчому поведінки.

Демократизація правового регулювання та приведення національного законодавства до міжнародних норм, вимагають у суспільства не замовчувати наявну проблему, а усіляко її висвітлювати, досліджувати, вивчати та убезпечувати суспільство від подібних негативних проявів у діяльності окремих слідчих.

У науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення поняття «психологічний тиск». Слід наголосити, що системне дослідження психологічного тиску, як негативного явища у діяльності слідчих органів, продовжує залишатися актуальною проблемою та потребує подальшого вивчення.

Деякі аспекти психологічного тиску та психологічного впливу досліджувалися у роботах сучасних вітчизняних авторів В. Андросюка, О. Бандурка, В. Барка, Л. Казміренко, Я. Кондратьєва, В. Лефтерова, Г. Юхновця, С. Яковенко та інших.

У той же час, маємо зазначити, що у певного кола авторів широкого поширення набула практика ототожнення психологічного впливу та психологічного тиску, не зважаючи на те, що психологічний вплив є більш ширшим та загальним поняттям по відношенню до психологічного тиску.

Метою статті є теоретичний аналіз підходів до визначення психологічного тиску у діяльності слідчих органів та формулювання авторського визначення психологічного тиску. Виокремлення складових психологічного тиску та розгляд співвідношення понять психологічного впливу та психологічного тиску. Дослідження етичних меж правомірного психологічного впливу та психологічного тиску у слідчій діяльності та психолого-правових засад та можливостей з боку слідчого на здійснення неправомірного впливу – психологічного тиску на учасників процесуальних дій.

Матеріали та метод

Матеріалами дослідження стали норми Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, практика Європейського суду з прав людини та Верховного Суду, наукові праці українських і зарубіжних учених з кримінального процесу, юридичної психо-

логії та криміналістики, а також результати аналізу сучасних публікацій, присвячених проблемам психологічного тиску, допустимості доказів і забезпечення прав учасників кримінального провадження та власні кейси, зібрані та задокументовані під час надання правничої допомоги.

Методологічною основою дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

Використано:

– метод аналізу – для дослідження психологічних і правових підходів до поняття психологічного тиску;

– метод синтезу – для формування авторського визначення психологічного тиску;

– порівняльно-правовий метод – для зіставлення психологічного впливу та психологічного тиску;

– системний метод – для визначення місця психологічного тиску у структурі психологічного впливу;

– метод узагальнення – при аналізі практики діяльності слідчих органів;

– структурно-функціональний метод – для визначення психологічних механізмів психологічного тиску;

– метод кейс-аналізу – під час дослідження практичних ситуацій із адвокатської практики автора.

Результати

Психологічний тиск, з точки зору вітчизняного науковця В. Лефтерова, визначається як вплив на психіку особи шляхом використання психологічних прийомів, спрямованих на зміну її поведінки чи рішень [5].

Інші дослідники наголошують на примусовому характері такого впливу, розглядаючи психологічний тиск як форму психологічного насильства, що обмежує свободу волевиявлення особи [1].

У міжнародному праві поняття психологічного тиску прямо не закріплене, однак розкривається через категорії «нелюдського поводження», «примусу до зізнання» та «тиску на свідків», що аналізуються у практиці Європейського суду з прав людини [2].

Британські дослідники (Г. Шмуклер, П. Аппельбаум) розглядають психологічний тиск як систему впливів, спрямованих на спонукання особи до прийняття певного рішення або погодження на певну поведінку шляхом переконання, міжособистісного впливу, заохочення, погроз чи примусу [10].

У іншому дослідженні (С. Штоль, М. Годель) психологічний тиск визначається як комунікативні стратегії, які використовуються професіоналами або близьким оточенням для впливу на процес прийняття рішень особою та забезпечення її відповідності певним соціальним чи поведінковим вимогам [9].

У контексті психіатричної допомоги та психологічної практики психологічний тиск розглядається як форма обмеження автономності особи через створення умов, за яких рішення формально залишається добровільним, але фактично приймається під впливом зовнішніх психологічних чинників [8].

Необхідно зазначити, що досить поширеним у сучасній психологічній літературі є визначення за яким психологічний тиск розуміється як вплив на психіку людини з метою зміни її установок, переконань, суджень, рішень, поведінки або способу мислення.

На підставі аналізу наукових підходів нами пропонується таке визначення: Психологічний тиск у діяльності слідчих органів – це цілеспрямований протиправний вплив на думки, емоції та поведінку учасника кримінального провадження за допомогою психологічних засобів (словесних, невербальних, емоційних чи соціальних), який обмежує його свободу вибору та може змушувати діяти всупереч власним переконанням.

З позицій сучасної психології психологічний тиск розглядається як особливий різновид міжособистісного впливу, спрямований на зміну когнітивної, емоційної та поведінкової сфер особистості шляхом створення внутрішнього психологічного напруження. На відміну від конструктивного психологічного впливу, який залишає особі свободу вибору, психологічний тиск звужує можливість вільного прийняття рішення, активізуючи механізми страху, тривоги, почуття провини, залежності або безпорадності.

Основними психологічними механізмами психологічного тиску є:

– формування страху негативних наслідків;
– навіювання авторитетом;
– когнітивна дезорієнтація;
– емоційне виснаження;
– соціальна ізоляція;
– формування відчуття неминучості бажаного для суб'єкта впливу рішення.

З метою чіткого розмежування психологічного тиску та психологічного впливу, розглянемо як ці два поняття співвідносяться в професійній діяльності слідчих, яку відносять до класу професій типу «людина-людина».

Психологічний вплив є більш широким та узагальнюючим поняттям, по відношенню до психологічного тиску, і вплив охоплює будь-які способи впливу на психіку особи, включаючи переконання, роз'яснення та мотивацію, в тому числі і тиск.

У свою чергу, психологічний тиск є специфічним різновидом та складовою частиною психологічного впливу, який характеризується:

– примусовістю;
– маніпулятивністю;
– залякуванням;
– приниженням, обесцінюванням;
– шантажем;
– створенням психологічного дискомфорту;
– обмеженням свободи вибору.

Психологічний тиск має багатогранний характер та може проявлятися як маніпуляція, комунікативний вплив чи соціально-психологічний примус, і здатний призводити до емоційних та соціальних наслідків.

У науковій літературі поняття психологічного впливу набуло більш позитивного значення ніж психологічного тиску, хоча вплив, як більш загальне поняття, включає в себе і тиск, як невід'ємну складову.

Психологічний вплив – це ширше поняття, що охоплює всі форми взаємодії, коли одна людина впливає на іншу. Він може бути позитивним (навчання, підтримка, мотивація) або негативним (маніпуляція, навіювання).

Психологічний тиск – це гранична форма впливу, коли порушується свобода вибору. Тобто, іншими словами, психологічний тиск – це вплив, який переходить межу етичних норм.

Проаналізувавши складові ознаки допустимого психологічного впливу у діяльності слідчих органів та психологічного тиску, як не етичної та протиправної складової впливу, ми отримали чітку модель співвідношення цих понять (табл. 1). За допомогою цієї моделі, проаналізувавши основні ознаки психологічного впливу (мету; засоби; етичну оцінку; результат; правовий аспект), ми отримуємо змогу чітко визначити з яким саме поняттям ми маємо справу у кожному конкретному випадку – позитивним впливом, чи негативним – тиском.

Для учасників кримінального провадження потрапляння у ситуацію застосування слідчим психологічного тиску безсумнівно викликає відповідні наслідки, які залежать від самої ситуації та психологічної стійкості учасника.

Таблиця 1

Співвідношення понять «психологічний вплив» та «психологічний тиск»

Ознаки	Психологічний вплив	Психологічний тиск
Мета	Змінити поведінку чи ставлення людини через переконання, аргументи, емоційний контакт.	Примусити людину діяти всупереч її волі або переконанням, виконувати волю слідчого.
Засоби	Комунікація, переконання, приклад, навіювання, мотивація.	Маніпуляції, примус, залякування, приниження, шантаж, обмеження, вплив авторитету.
Етична оцінка	Може бути нейтральним або позитивним (наприклад, виховний вплив).	Негативний, бо порушує психологічну автономію особи.
Результат	Добровільна зміна поведінки.	Вимушена зміна поведінки.
Правовий аспект	Не має юридичних наслідків, бо не порушує права людини.	Може кваліфікуватися як психологічне насильство або примус (залежно від контексту).

Аналіз наслідків психологічного тиску на учасників кримінального провадження показує, що застосування психологічного тиску може призводити до:

– підвищення рівня ситуативної тривожності;
– розвитку гострої стресової реакції;
– когнітивного звуження уваги;
– порушення процесів пам’яті;
– підвищеної навіюваності;
– формування хибних спогадів;
– психологічної залежності від особи, яка здійснює тиск;
– прийняття рішень всупереч власним переконанням;
– посттравматичних психічних наслідків.

Саме тому психологічний тиск становить небезпеку не лише для забезпечення процесуальних прав особи, але й для достовірності отриманої доказової інформації.

Розглянемо практичні приклади, які зустрічаються та зустрічалися під час надання автором правової допомоги.

Під час допиту особи у якості підозрюваного по кримінальному провадженню, підозрюваний заявив про бажання власноручного викладення своїх показів.

Слідчий спочатку намагався вмовити підозрюваного не робити цього (психологічний вплив), потім почав настійливо наголошувати на необхідності надрукувати покази (маніпулятивні технології тиску), потім переконував, що надрукує все сам, зі слів підозрюваного і дасть змогу перечитати та внести правки, а рукописний тест важко зрозуміти, це буде довго тощо (маніпуляція, вплив авторитету, обмеження).

Фактично, задля досягнення своєї мети слідчий готовий обмежити підозрюваного у праві прямо передбаченому частиною 7 статті 224 КПК України, яка регламентує: «За бажанням допитуваної особи вона має право викласти свої показання власноручно» [4].

З психологічної точки зору слідчий застосував послідовну ескалацію психологічного впливу. Спочатку використовувалося переконання, яке є допустимим способом професійної комунікації, однак після відмови підозрюваного було здійснено перехід до маніпулятивних стратегій, спрямованих на зниження психологічної стійкості особи та нав’язування бажаної поведінки. Подібна зміна характеру взаємодії свідчить про трансформацію допустимого психологічного впливу у психологічний тиск.

Під час допиту особи, яка викладала свої покази власноручно, до кабінету слідчого зайшло ще двоє слідчих, які почали по черзі та навперебій ставити питання особі, яка допитувалася. При цьому, допит не фіксувався технічними засобами, прізвища слідчих не були внесені до протоколу, як і їхні питання та відповіді допитуваної особи.

Тобто, слідчий, який допитував особу свідомо пішов на порушення допустивши до участі в допиті сторонніх осіб та не зазначивши про це у протоколі допиту (примус, залякування, приниження, шантаж, обмеження).

Відповідно до пункту 1 частини 3 статті 104 КПК України, чітко визначено, що протокол складається з: вступної частини, яка повинна містити відомості про: місце, час проведення та назву процесуальної дії; особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада); всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання)…[4].

Слідчому відомо про вимоги норми закону, однак він свідомо порушує імперативні процесуальні норми, щоб змусити допитувану особу, під тиском, змінити свою поведінку, дати необхідні слідчому покази, або піти шляхом найменших втрат – просто підписати усе, що запропонує слідчий.

З психологічної точки зору описана ситуація є прикладом застосування групового психологічного тиску, який ґрунтується на одночасному використанні кількох психологічних механізмів впливу. Неочікувана поява двох додаткових слідчих різко змінює психологічну ситуацію допиту та формує у допитуваної особи відчуття чисельної переваги представників влади, що автоматично підсилює їхній авторитет і домінуючу позицію. Одночасне або почергове ставлення запитань різними особами створює надлишкове когнітивне навантаження, ускладнює концентрацію уваги, знижує можливість критичного осмислення запитань та відповідей і перешкоджає послідовному викладенню власної позиції.

Крім того, така поведінка формує психологічний стан невизначеності та втрати контролю над ситуацією. Допитувана особа змушена одночасно реагувати на кілька джерел інформації, що викликає підвищення рівня ситуативної тривожності, емоційної напруги та психічного виснаження. За таких умов істотно зростає ймовірність помилок у відповідях, виникнення сумнівів у власних спогадах, а також схильність погоджуватися із запропонованими твердженнями лише для якнайшвидшого припинення психологічно дискомфортної ситуації.

Відсутність технічної фіксації допиту та невнесення до протоколу відомостей про присутніх слідчих додатково посилюють психологічний тиск, оскільки в учасника процесу формується усвідомлення безконтрольності дій представників органу досудового розслідування та відсутності можливості у майбутньому довести характер їхньої поведінки. Це породжує відчуття беззахисності, знижує суб'єктивне відчуття процесуальної справедливості та може спонукати особу відмовитися від активного захисту своїх процесуальних прав.

Таким чином, у наведеному випадку психологічний тиск проявився через використання механізмів групового домінування, авторитетного впливу, когнітивного перевантаження, створення психологічної невизначеності, емоційного виснаження та позбавлення особи відчуття процесуального контролю, що виходить за межі допустимого психологічного впливу та набуває ознак психологічного примусу.

Ще один випадок відбувся з директором одного комерційного підприємства, якого було викликано повісткою на допит у якості свідка у кримінальному провадженні.

Під час допиту слідчий не пояснив свідку у зв'язку з чим та у якому кримінальному провадженні він допитується, а просто назвав номер кримінального провадження і, під загрозою кримінальної відповідальності, почав допитувати свідка про діяльність підприємства де свідок був директором. Тобто, слідчий використав засоби маніпуляції, залякування та шантажу з метою протиправного отримання інформації від свідка, яка могла не мати жодного стосунку до кримінального провадження.

Відповідно до пункту 1 частини 1 статті 66 КПК України, – свідок має право: знати, у зв'язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується [4].

Відповідно до частини 1 статті 67 КПК України, за завідомо неправдиві показання слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду або за відмову від давання показань слідчому, проку-

рору, слідчому судді чи суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом, свідок несе кримінальну відповідальність [4].

З психологічної точки зору описана ситуація є прикладом застосування інформаційно-психологічного тиску, заснованого на штучному створенні невизначеності та використанні владного статусу слідчого. Не повідомивши свідку, у зв'язку з якими обставинами та в якому саме кримінальному провадженні він допитується, слідчий фактично позбавив його можливості адекватно оцінити ситуацію, усвідомити межі предмета допиту та реалізувати свої процесуальні права. В умовах дефіциту інформації у людини закономірно зростає рівень ситуативної тривожності, активізується механізм пошуку потенційної загрози та підвищується психологічна залежність від особи, яка володіє необхідною інформацією.

Одночасне нагадування про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань або за надання неправдивих показань без попереднього роз'яснення процесуального статусу та предмета допиту створює у свідка стійке відчуття небезпеки. У психології такий спосіб впливу розглядається як апеляція до страху, коли домінуючою мотивацією особи стає не реалізація своїх процесуальних прав, а уникнення можливих негативних наслідків. За таких умов увага людини концентрується не на змісті поставлених запитань, а на пошуку безпечної моделі поведінки, що знижує критичність мислення та підвищує готовність відповідати у спосіб, який, на її думку, задовольнить слідчого.

Крім того, відсутність інформації про зв'язок між діяльністю підприємства та кримінальним провадженням створює психологічний ефект невизначеної загрози. Не розуміючи, які саме обставини перевіряються та які правові наслідки можуть настати, свідок перебуває у стані підвищеного психоемоційного напруження, що негативно впливає на процеси пам'яті, концентрації уваги та здатність виважено оцінювати власні відповіді. Це, своєю чергою, збільшує ризик повідомлення надлишкової інформації, яка не стосується предмета доказування, або погодження з нав'язаною слідчим логікою допиту.

Таким чином, у наведеному випадку психологічний тиск реалізовувався через поєднання механізмів інформаційної невизначеності, апеляції до страху, авторитетного впливу, психологічного домінування та маніпулювання процесуальною необізнаністю свідка. Сукупність цих психологічних прийомів була спрямована на зниження психологічної автономії особи та спонукання її до надання інформації всупереч принципу добровільності та усвідомленості участі у процесуальній дії.

Коли правомірний психологічний вплив перетинає етичні межі, то він перетворюється на протиправний тиск, що чиниться на свідків, потерпілих, підозрюваних під час проведення слідчими процесуальних дій у кримінальному провадженні. У силу закритості процесу досудового розслідування, необхідності дотримуватися таємниці слідства, відсутності сторонніх незаангажованих осіб під час процесуальних дій, слідчий має можливість зловживати своїм становищем та здійснювати неправомірний вплив на учасників процесуальних дій. Етичні межі правомірного впливу та не правомірного тиску наведені в таблиці 2.

У кримінальному процесі допустимими є лише правомірні форми психологічного впливу, тоді як застосування психологічного тиску є порушенням прав людини та процесуальних норм.

Таблиця 2

Етичні межі правомірного психологічного впливу та психологічного тиску у слідчій діяльності

Допустимий, етичний вплив	Не етичний вплив – тиск
Застосування емпатії	Залякування та погрози
Раціональні аргументи	Шантаж та обман
Демонстрація доказів	Ізоляція від адвоката
Добровільна співпраця	Примус до зізнання, давання показів під диктовку

Психологічний тиск у кримінальному провадженні є формою незаконного впливу на учасника процесу, що спрямований на зміну його поведінки, спонукання до надання певних показань, відмови від реалізації процесуальних прав або вчинення інших дій всупереч власній волі. Застосування такого впливу суперечить принципу добровільності показань, порушує право особи на справедливий суд та відповідно до ст. 87 КПК України може бути підставою для визнання отриманих доказів недопустимими [4].

Позиція Верховного Суду ґрунтується на тому, що будь-які докази повинні бути здобуті із суворим дотриманням прав людини та процесуальної форми, а заяви та твердження про фізичний чи психологічний примус підлягають ретельній перевірці судом.

Судова практика щодо психологічного тиску. У чинному кримінальному кодексі України, можемо сказати, що передбачена кримінальна відповідальність за застосування психологічного тиску. Зокрема, стаття 373 Кримінального кодексу України передбачає покарання за примушування давати показання при допиті шляхом незаконних дій з боку прокурора, слідчого, дізнавача... [3].

Науково-практичний коментар цієї норми пояснює, що притягнення до відповідальності слідчого можливе у випадках:

– застосування погроз;

– психологічного примусу;

– маніпуляцій під час допиту.

Тобто, навіть науково-практичний коментар не містить чіткого визначення того факту, що незаконні дії щодо примушування давати покази при допиті можуть бути вчинені у вигляді психологічного тиску, а психологічний примус – це один із елементів такого тиску.

Наразі, доведення факту психологічного тиску з боку слідчого залишається досить складним питанням через його нематеріальний характер.

У той же час, Європейський суд з прав людини, керуючись Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, постановляє рішення у яких захищає права людини і від різних елементів психологічного тиску з боку слідства.

Так, рішенням у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» ЄСПЛ встановив порушення статей 3 та 6 Конвенції у зв'язку з отриманням доказів під тиском та відсутністю належного розслідування цих фактів [6].

У справі «Суслов та Батікян проти України» Суд звернув увагу на необхідність перевірки добровільності показань свідків та недопустимість покладення в основу вироку сумнівних доказів [7].

Висновки

Психологічний тиск у діяльності слідчих органів є серйозною проблемою, що впливає на дотримання прав людини у кримінальному процесі. Його відмежування від допустимого психологічного впливу має ключове значення для оцінки законності дій слідчих. Практика ЄСПЛ формує важливі стандарти щодо недопустимості тиску та необхідності забезпечення добровільності показань. Водночас національна практика потребує подальшого розвитку механізмів виявлення та доведення фактів психологічного тиску. Нами встановлено, що у силу закритості процесу досудового розслідування, необхідності дотримуватися таємниці слідства, відсутності сторонніх незаангажованих осіб під час процесуальних дій, слідчий має можливість зловживати своїм становищем та здійснювати неправомірний вплив на учасників процесуальних дій.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що психологічний тиск є не лише правовою, але й психологічною категорією. Його основу становлять специфічні психологічні механізми впливу на когнітивну, емоційну та мотиваційну сфери особистості. Саме психологічний аналіз таких механізмів дає можливість своєчасно виявляти випадки прихованого примусу під час проведення процесуальних дій та розмежовувати допустимий професійний психологічний вплив і протиправний психологічний тиск.

Напрямки подальших наукових пошуків щодо дослідження заданої теми можуть стосуватися детального дослідження психологічних складових тиску та напрацювання моделей та інструментарію для їх виявлення у практичній діяльності слідчих. Розробці узагальнених методичних рекомендацій та пам'яток для органів поліції, прокуратури, ДБР, НАБУ, БЕБ, органів внутрішньої безпеки, слідчих суддів, правозахисних організацій щодо розуміння та чіткого відмежування прикладів правомірного психологічного впливу від випадків психологічного тиску у слідчій практиці.

Література:

1. Бандурка О. М., Бочарова С. П. Юридична психологія: підручник. Харків : Право, 2018. 384 с.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 31.05.2026).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 31.05.2026).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 31.05.2026).
5. Лефтеров В. О. Психологічні аспекти допиту в кримінальному провадженні. *Психологічний часопис.* 2019. № 3. С. 45–52.
6. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (заява № 42310/04) : рішення Європейського суду з прав людини від 21 квітня 2011 р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_683 (дата звернення: 31.05.2026).
7. Справа «Суслов та Батікян проти України» (заяви № 56540/14 та № 57252/14) : рішення Європейського суду з прав людини від 06 жовтня 2022 р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_i26 (дата звернення: 31.05.2026).
8. Golay P., Martinez D., Bachelard M., et al. Measurement of perceived pressures in psychiatry: paper-and-pencil and computerized adaptive version of the P-PSY35 scale. *Annals of General Psychiatry.* 2024. Vol. 23. Article 18. DOI: 10.1186/s12991-024-00501-5.
9. Stoll S., Hodel M. A., Richter M., et al. "Voluntary in quotation marks": a conceptual model of psychological pressure in mental healthcare based on a grounded theory analysis of interviews with service users. *BMC Psychiatry.* 2022. Vol. 22. Article 186. DOI: 10.1186/s12888-022-03810-9.
10. Szmukler G., Appelbaum P. Treatment pressures, leverage, coercion, and compulsion in mental health care. *Journal of Mental Health.* 2008. Vol. 17, No. 3. P. 233–244. DOI: 10.1080/09638230701530262.

Дата першого надходження статті до видання: 22.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026